

UN REȚETAR FARMACEUTIC DIN ANUL 1761

PARTEA A II-A: MATERIA MEDICA

Budaházy István*
Alexandru Pop*

A FARMACEUTICAL RECIPE FROM 1761 SECOND PART: MATERIA MEDICA

Abstract

The work represents the second part of the study „A Farmaceutical Recipe from 1761” (CRISIA, XLIII, 2013) offering data on materia medica of it. Out of the 1200 positions from the inventory, only 77 are presented, those with „A” letter initial, with exemples not included in TAXA PHARMACEUTICA POSONIENSIS, reference document.

Key words: Recipe, materia medica, history of pharmacy, pharmaceutical fee.

La prezentarea „Manualului” farmaceutic din anul 1761¹, între multiplele aspecte abordabile, se recomandă prezentarea exhaustivă a substanțelor medicamentoase din cele trei regnuri – vegetal, animal, mineral – și preparate farmaceutice care formează așa-zisa materia medica sinonim cu arsenal medicamentos sau care reprezintă totalitatea substanțelor și preparatelor utilizate într-o epocă. Studiarea acestor Manuale farmaceutice ne oferă o privire asupra terapiei și medicamentelor dintr-o perioadă sau teritoriu dat (o mică parte din materia medica era exemplificată doar prin simbolurile iatrochimice folosite).

Ca reper în studierea rețetarului s-a folosit „TAXA PHARMACEUTICA POSONIENSIS” (1745) întocmită de Justus Johann Torkos, medic șef al orașului Bratislava (Posonium), un îndreptar cunoscut și utilizat, cu siguranță, de autorul rețetarului.

Complexitatea analizei materiei medica din rețetar a impus o abordare diferită de aceea a secolului al XVIII-lea, iar numărul substanțelor de bază depășind 400² ne-a obligat la o prezentare în indexul alfabetic întocmit, doar a materiei medica având inițiala „A” (77 de poziții).

Față de nomenclatura tradițională a materiei medica din „TAXA...”³ am folosit modul

* Cercetători independenți

¹ Alexandru Pop: „Un rețetar farmaceutic din anul 1761” în CRISIA, XLIII (2013), pp.118-124, manuscris intitulat de autorul său anonim „MANUAL...”

² Cifră estimativă având în vedere că nu sunt incluse formele farmaceutice – ape, extracte, licorți, uleiuri, tincturi etc. – și nici părțile folosite din aceeași plantă – rădăcină, scoarță, flori, fructe. De exemplu, pelinul alb (*Artemisia absinthium*) se regăsește în rețete, folosit sub forme de esență, extractum, herba, oleum, sal, succus, iar nalba mare (*Althea officinalis*) ca aqua, folia, herba, pulvis, semen, syrupus, unguentum.

Numărul real al materialelor medicamentoase (materia medica) indicate în rețetar pentru prepararea medicamentelor depășește 1200. Pentru orientare, menționăm că în „TAXA...” sunt prezentate cca 2000 de poziții.

³ În „TAXA...” materia medica este clasificată astfel:

Partea I-a: SIMPLICIA (materiale/substanțe comune, naturale, neamestecate) cuprinzând 4 secțiuni:

I. Regnul vegetal cu 10 grupe: Aromate, Scoarțe (coji), Flori, Fructe, Rășini, Frunze, Rădăcini, ș.a.m.d.

II. Regnul animal

III. Regnul mineral

de prezentare din farmacopeile moderne, în ordine alfabetică, cu indicarea substanței de bază. De exemplu, flores sulphuris (flori de sulf – sulf sublimat) figura în „TAXA...” în Partea a II-a (COMPOSITA – medicamente preparate), grupa a V-a (chymico sicca – substanțe chimice solide) în ordine alfabetică la litera „F” (Flores sulphuris), pe când în lucrarea noastră figurează la litera „S” (SULPHUR-flores), în rând cu SULPHUR citrinum, S.crudum, S.lac, S.optim., S.stilat, S.vivus, denumiri care figurează în rețetar.

De asemenea, pe același principiu, de exemplu, pelinul alb (*Artemisia absinthium*) figurând în mai multe rețete, inclusiv în mai multe poziții în „TAXA...” (în funcție de modul de preparare și partea utilizată din plantă) figurează în lucrarea noastră doar la ABSYNTHIUM (vezi și nota de subsol nr. 2).

Trebuie să menționăm că un număr relativ redus (cca 25 de poziții) din rețetar nu au putut fi descifrate, foarte probabil unele dintre acestea regăsindu-se în indexul întocmit.

În fine, apreciem că cca 30% din materia medica a rețetarului prezentată de noi în indexul întocmit nu figurează în „TAXA...”, unele dintre acestea fiind varietăți (variante), inclusiv în modul de preparare, altele fiind de uz comun: acetum passulatum (oțet de stafide), aloë lucida (aloë lucioasă), amyllum album (amidon alb), amyllum coeruleum (granule de amidon albastrui), aqua calcis (apă de var), alkermes (cârmâz), axungia anatis (grăsime de rață), axungia porcinae (grăsime de porc) etc., dar și unele cu caracter de „noutate”: calamus aromatus (trestie aromată), cortex betulae (coajă de mestecăn), crocus orientalis (șofron oriental), resina formicae („rășină de furnici”), syrupus jujubae (sirop de jujuba), piperis hyspanii (piper spaniol), o întreagă listă de „săruri” cum ar fi sal anglicum, s.arcanum, s.perlatum orientalis, s.prunel, s.saturni etc., sau specialități: species emoli, sp.de gemmis frigidis (vezi rețeta în CRISIA XLIII, 2013, p.119), sp.imperat, sp.panon, sp.pectoral etc.

Concluzii: prin studierea unei părți a arsenalului medicamentos din manualul farmaceutic din 1761, ne putem forma o imagine asupra materialelor utilizate în terapie, care a fost predominant de origine vegetală.

Rămâne ca sarcină pentru viitor, efectuarea unui studiu mai cuprinzător asupra întregii materia medica din Manual.

A

ABSYNTHIUM • PELIN-ALB *Artemisia absinthium*

- esentia
- extractum
- herba
- oleum
- sal
- succus

ABSYNTHIUM ROMANUM • ABSINT ROMAN

- sumitat

ABSYNTHIUM VULGARIS • ABSINT COMUN

- sumitat

ACATIA [ACACIA] • SALCÂM *Robinia pseudoacacia*

- aqua
- bacca
- flores

ACETOSA • MĂCRIȘ *Rumex acetosa*

IV. „Marina” (Materii extrase din cele 3 regnuri aflate în ape marine)

Partea a II-a: COMPOSITA (materiale/forme farmaceutice, amestecuri) cuprinzând 43 de grupe, între care: Ape, Balsamuri, Elixire, Emplastre, Licori, Magisterii, Pilule, Pulberi, Sucuri, Spirturi, Trochisturi, Unguente, ș.a.m.d.

În cadrul grupelor, așezarea componentelor este în ordine alfabetică.

- herba
- radix
- semen

ACETUM • OȚET

ACETUM DESTILLATUM • ACID ACETIC

ACETUM PASSULATUM • OȚET DE STAFIDE

ACETUM SAMBUCCI • OȚET DE SOC

ACETUM VINI • OȚET DE VIN

ADIANTHUM AUREI • PĂRUL VENEREI Adiantum capillus Veneris

- herba

AGARICUS ALBUS • CIUPERCĂ AGARIC Boletus laricis

AGARICUS CRUDUS • AGARIC BRUT

AGARICUS TROCHISCATUS • AGARIC PASTILAT

AGNUS CASTUS • MIELĂREAUĂ Vitex agnus castus

- semen

AGRIMONIA • TURTIȚA-MARE Agrimonia eupatoria

- herba
- folia
- succus

ALCHIMILLA • CREȚIȘOARĂ Alchemilla vulgaris

- flores
- folia
- herba

ALKERMES • CÂRMÂZ Phytolacca decandra

- confecta

ALOËS • ALOE Aloe ferox, vera sau variegata

- balsamum
- lignum (pulvis)

ALOËS EPATICA • ALOE CAFENIE

- gummi

ALOËS LUCIDA • ALOE LUCIOASĂ

ALOËS SUCCOTRINA • ALOE DIN INSULA SOCOTRA

ALTHEA • NALBA-MARE Althea officinalis

- aqua
- folia
- herba
- pulvis
- semen
- syrupus
- unguentum

ALUMEN • ALAUN (PIATRĂ ACRĂ) Sulfat dublu de aluminiu și potasiu

ALUMEN CRUDUM • ALAUN BRUT (cu apă de cristalizare)

ALUMEN PLUMOSUM • FULGI DE ALAUN

ALUMEN USTUM • ALAUN CALCINAT (anhidru)

AMBRA • AMBRĂ

AMOMUM AROMATUM • MIRT ARAB Amomum verum

- semen

AMONIAC [SAL. AMMONIACUM] • SALMIAC Clorură de amoniu

AMYGDALA AMARA •
MIGDALE AMARE
Prunus dulcis

- oleum

AMYGDALA DULCIS •
MIGDALE DULCI
Prunus dulcis

- fructus
- oleum
- species

AMYLUM ALBUM • AMIDON ALB

- pulvis

AMYLUM CAERULEM • AMIDON
ALBĂSTRUI (granule)

- flores

ANETHUM • MĂRAR
Anethum graveolens

- herba
- oleum
- semen
- sumitat

ANGELICA • ANGELICA
Angelica archangelica

- extractum
- oleum
- radix
- sumitat

ANISUM • ANASON
Pimpinella anisum

- oleum

ANTHOS • ROZMARIN
Rosmarinus officinalis

- conserva
- flores
- herba
- oleum
- sumitat

ANTIMONIUM • ANTIMONIUM
(STIBINĂ, sulfură de stibiu)

ANTIMONIUM CRUDUM •
STIBINĂ BRUTĂ

ANTIMONIUM DIAPHORETICUM •
ANTIMONIUM SUDORIFIC
(oxid alb de stibiu)

ANTIMONIUM ELECTUARIUM •
ELECTUAR DE ANTIMONIUM
(pastă îndulcită)

ANTIMONIUM NATIVUM • STIBINĂ
NATURALĂ (Mineral)

AQUA ASTHMATICA •
APĂ PENTRU ASTM

AQUA CALCIS • APĂ DE VAR

AQUA VIVAE • APĂ VIE (alcool)

AQUA CORDIALIS •
APĂ CĂLDUȚĂ TEMPERATĂ

AQUA FONTANA •
APĂ DE FÂNTÂNĂ

AQUA FORTIS •
APĂ TARE (acid azotic)

AQUA PETROSELINI •
APĂ PETROSELINI

AQUA PLUVIALIS •
APĂ DE PLOAIE

AQUA REGIA •
APĂ REGALĂ
(Acid clorhidric+Acid azotic)

AQUILEGIA • CĂLDĂRUȘA
Aquilegia vulgaris

ARCANUM CORALLINUM •
SECRET CORALIER
(oxid mercuric roșu)

ARCANUM DUPLICATUM •
SECRET DUBLU
(sulfat de potasiu)

ARGENTUM • ARGINT

-folia (foițe)

ARISTOLOCHIA • MĂRUL LUPULUI

Aristolochia clematitis

- herba
- radix
- sumitat

ARISTOLOCHIA LONGA •
(planta masculină)ARISTOLOCHIA ROTUNDA •
(planta feminină)ARSENICUM • ARSENIC
(sulfură naturală de arsen)ARSENICUM ALBUM • ARSENIC ALB
(trioxid de arsen)ARSENICUM CITRINUM •
ARSENIC GALBEN
(auripigment)ARTHEMISIA • PELIN NEGRU
Artemisia vulgaris

- herba
- sumitat
- unguentum

ASARUM • POCHIVNICUL
(PIPERUL LUPULUI)
Asarum europeum

- radix

ASPARAGUS • SPARANGHEL
Asparagus officinalis

- herba
- radix

ASSA DULCIS v. BENZOËS

ASSA FOETIDA • ASA FETIDĂ
(rășină de) Scorodosma foetidumAURANTIA • PORTOCALA
Citrus aurantium

- cortex
- essentia
- pomor

AURUM • AUR

- folia (foiță)

AXUNGIA •
GRĂSIME (UNTURĂ)AXUNGIA ANATIS •
GRĂSIME DE RAȚĂAXUNGIA CAPONIS •
GRĂSIME DE CLAPONAXUNGIA GALLINAE •
GRĂSIME DE GĂINĂAXUNGIA HOMINIS •
GRĂSIME DE OMAXUNGIA MURIS MONTANI •
GRĂSIME DE MARMOTĂAXUNGIA PORCI •
GRĂSIME DE PORCAXUNGIA TAXI •
GRĂSIME DE BURSUC